

مستندات قرآنی عوامل پیروزی با تاکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری

فوزیه صالحی نیا^۱

چکیده

پیروزی، موفقیت در نبرد و شکست دشمن به یاری خداوند است. در قرآن در آیات متعددی به عوامل پیروزی اشاره شده است که شناخت این عوامل با توجه به دیدگاه مقام معظم رهبری می تواند کمک زیادی به مومنان برای رسیدن به موفقیت و پیروزی کنند. از اینرو این مقاله به بررسی مستندات قرآنی عوامل پیروزی با تاکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری با روش توصیفی تحلیلی می پردازد. نتایج تحقیق نشان داد عوامل پیروزی بر اساس مستندات قرآنی و بیانات رهبری؛ عوامل مادی، کسب آمادگی روحی، معنوی و اخلاقی، ایمان و بصیرت، توکل، صبر و استقامت، تقویت روحیه و فرهنگ ایثار و شهادت و ... هستند. طبق بیانات مقام معظم رهبری پیروزی های کوچک و بزرگ در طول تاریخ انقلاب اسلامی، نشانه هایی برای دستیابی به پیروزی بزرگ تر است.

کلیدواژه: پیروزی، مستندات قرآنی، دیدگاه مقام معظم رهبری.

^۱ - طلبه سطح دو حوزه علمیه

مقدمه

بر اساس آموزه‌های اسلامی لازم است تا عوامل پیروزی در قرآن و بیانات مقام معظم رهبری مورد توجه قرار گیرد. در قرآن کریم و بیانات مقام معظم رهبری عواملی را می‌توان به عنوان مؤلفه‌های پیروزی برشمرد. پرسش اصلی نوشتار حاضر این است که برای پیروزی و کامیابی از دیدگاه مستندات قرآنی با در نظر گرفتن بیانات مقام معظم رهبری چه عواملی دخیل هستند؟ بی شک آیات قرآن در بردارنده ی عوامل گوناگون و متعددی است که در آیات مختلف به مومنین مژده ی پیروزی اسلام و قدرت و چیرگی یافتنش بر زمین و پیروزی اسلام بر دیگر ادیان، و نابود شدن باطل توسط حق، و شکست کفر و پیروانش داده شده است.

در رابطه با پیشینه تحقیق تاکنون مطالعاتی در رابطه با عوامل پیروزی انجام شده است از جمله؛ میراحمدی و سلیمانی خواه (۱۳۹۰) در کتاب پیروزی در جنگ: آموزه‌های قرآن و سنت به این موضوع اشاره کرده اند. درباره چگونگی دستیابی به پیروزی از طریق توسل و دعا و کمک خواستن از باورهای معنوی ادامه می‌یابد. سپس آموزه‌های ضروری مادی و سازمانی (شایستگی‌های جسمانی و نظامی، اقتصاد اسلامی و جبهه داخلی نیرومند) برای کامیابی در جنگ تشریح می‌شود و در نهایت مبحثی با عنوان تبلیغات اسلامی و تأثیر آن در دستیابی به پیروزی ارائه می‌شود. زینلی (۱۳۹۳) در مقاله ای به مؤلفه های پیروزی و تداوم نهضت های اصلاحی در قرآن و نهج البلاغه پرداخته است. به برخی از مهم ترین این عوامل مانند ایمان، صبر، تقوا، اتحاد، رهبری، برادری، دشمن شناسی، نیرومندی، مشارکت عمومی، امدادهای غیبی، عدالت طلبی و عبرت آموزی و چگونگی نقش آنها در پیروزی پرداخته شده است. نعمتی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله ای با عنوان شرایط جنگ احزاب در ایران اسلامی امروز و عوامل پیروزی با تکیه بر بیانات رهبری به این موضوع اشاره کرده اند. نقطه عطف تاریخ صدر اسلام پیروزی مسلمانان با رهبری پیامبر صلی الله علیه وآله در جنگ احزاب بود که مسلمانان را در موضع تهاجمی و رو به رشد قرار داد. رهبر معظم مدظله العالی بارها در طی تاریخ انقلاب شرایط ایران را همچون جنگ احزاب دانسته اند. نتایج روشن ساخت که ولایت‌مداری و همبستگی مسلمانان و در مقابل کارشکنی های منافقان و فتنه های دشمنان در عرصه فرهنگی و وضع نامساعد اقتصادی و ائتلاف سیاسی دشمنان در هر دو برهه وجود داشته است. اما آنچه در پیروزی جنگ احزاب نقش آفرین بود، می‌توان عواملی از قبیل نقش رهبری در مدیریت، پایداری فرماندهان، حضور فعال بانوان و مدیریت رسانه دانست. صبوحی طسوجی (۱۳۹۹) در کتاب خود با عنوان کتاب یاری صادقانه ولی خدا، عامل پیروزی مومنان: تدبیر در سوره مبارکه صف به این موضوع اشاره کرده است. بعضی سوره‌ی صف

را سوره‌ی حوارِیون هم نامیده‌اند این سوره به دنبال ساختن و پرداختن شفاف به یاران امام زمان است؛ کسی که می‌خواهد با سوره‌ی صف مواجه شود، باید خودش را برای یک حرکت روبه‌رشد و تعریف‌شده آماده کند؛ تا جایی که بتواند بگوید: «من حواری امام زمان و یار خداوند هستم و یاری خداوند را در یاری امام زمان می‌بینم و پای آن ایستاده‌ام». با توجه تحقیقاتی که تاکنون انجام شده است تاکنون تحقیقی با این عنوان انجام نشده است. از اینرو این مقاله به بررسی عوامل پیروزی بر اساس قرآن و بیانات رهبری از جمله عوامل مادی، کسب آمادگی روحی، معنوی و اخلاقی، ایمان و بصیرت، توکل، صبر و استقامت، تقویت روحیه و فرهنگ ایثار و شهادت و ... می‌پردازد.

مقام معظم رهبری در رابطه با عوامل پیروزی در آیات قرآن پرداخته است. یکی از عوامل شکست را ناآرامی و ترس و یأس انسان، زمانی است که انسان با دشمن قوی و مجهز و یا مشکل لاینحل مواجه بشود، وقتی که توازن قوا نباشد، قدرت مقابله ضعیف باشد، انسان روحیه خود را می‌بازد و ترس و شکست بر او غلبه پیدا می‌کند، اما خداوند متعال به مومنان وعده داده که در هنگام روبه رو شدن با دشمن و یا مواجهه با مصائب و مشکلات آنان را یاری می‌کند و با نصرت الهی بر دشمن یا سختی‌ها غلبه پیدا می‌کنند و پیروز می‌شوند. بنا به ضرورت و اهمیت موضوع این مقاله به بررسی مستندات قرآنی عوامل پیروزی با تاکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری می‌پردازد.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. پیروزی

پیروزی به معنی غالب شدن بر دشمنان و نیز فوز و کامیابی است.^۱ معادل قرآنی این کلمه، ظفر^۲، فتح و فوز^۳ است که هنگام کامیابی^۴ و گشایش^۵ به کار می‌رود. مفهوم پیروزی در قرآن کریم با تعبیرهای گوناگون بیان شده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: فتح، نصر، فلاح، فوز و غلبه. براین اساس، پیروزی در قرآن، معنای گسترده‌تر از پیروزی ظاهری دارد و رسیدن به رستگاری اخروی را نیز در بر

^۱ -دهخدا، لغت‌نامه، ج ۴، ص ۵۱۹۱.

^۲ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۵۱۹، «ظفر».

^۳ - طریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۴۳۷.

^۴ - فراهیدی، العین، ص ۱۹۴.

^۵ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۲، ص ۵۳۶.

می‌گیرد. در فرهنگ قرآن برای مؤمنان و مبارزان در راه حق، شکست و ناکامی وجود ندارد و آنان با کشته شدن و شکست ظاهری نیز به خیر و نیکی دست پیدا می‌کنند.^۱

۲. عوامل پیروزی در قرآن

۲-۱. عوامل مادی

یکی از عوامل موثر بر پیروزی عوامل مادی مؤثر در پیروزی را می‌توان آمادگی رزمی، امکانات و ادوات جنگی و تداوم آموزشهای رزمی و تخصصی دانست. در تهیه و تکمیل این موارد می‌توان از دستور قرآنی «وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ^۲» بهره گرفت. همچنین می‌توان به یقین دانست که قرآن با بیان این دستور، تدارک همه عوامل مادی در جنگ را در نظر داشته است. مسلمانان برای به دست آوردن عوامل مادی پیروزی و برای انجام وظیفه ای که بر دوش آنان است، از یک سو باید همه علوم و فنون جنگی را بیاموزند و ورزیدگی نظامی خویش را روز به روز افزایش دهند. از سوی دیگر، باید پیشرفته ترین سلاحها را نیز در حد وسع خویش تهیه کنند، چنانکه رسول اکرم صلی الله علیه و آله نیز چنین سیره ای داشت^۳ و خردمندان و کارشناسان امور نظامی نیز نظری جز این نخواهند داشت. همین طور نیروی انسانی کافی از ارکان نخستین جنگ است که هیچ گونه شبهه ای در تهیه و تربیت آنان وجود ندارد و متصدیان امور نظامی نیز بطور دقیق چه از لحاظ کمی و کیفی به این عوامل توجه دارند و برای پیشبرد و پیروزی از تمام عوامل مؤثر بهره می‌گیرند.^۴

بنابراین یکی از عوامل مهم در پیروزی، توجه به عوامل مادی از جمله آمادگی رزمی، امکانات مادی و ادوات جنگی و آموزش های تخصصی مداوم نیروهای نظامی و مردم است.

۲-۲ کسب آمادگی روحی، معنوی و اخلاقی

یکی از عوامل پیروزی کسب آمادگی روحی، معنوی و اخلاقی است. ذکر و یاد خدا دستوری است که قرآن مجید به مؤمنان مجاهد در میدان جنگ توصیه نموده است تا جهت رستگاری خود ذکر خدا

^۱ - موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۴۴۲-۴۴۱.

^۲ - انفال، آیه ۶۰.

^۳ - مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۱، ص ۱۶۹.

^۴ - واحد آموزش ستاد مرکزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، جنگ و جهاد در قرآن، ص ۹۲.

را همواره بر دل و زبان بگذرانند: «... وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۱ و خدا را فراوان یاد کنید، تا رستگار شوید!».

ذکر خدا، مؤمنان را به قدرت بی نهایت الهی متوجه می گرداند و توجه به این منبع پایان ناپذیر، سبب تقویت روحیه و ثبات قدم بیشتر مؤمنان و در نتیجه پیروزی آنان می گردد. در میدان جنگ، به یاد آوردن معارف الهی باشد که با روح کمک طلبی یک مجاهد در میدان نبرد سازگار است.

از دیگر نتایج مفید و مؤثر یاد خدا در جنگ، از یاد بردن مظاهر دنیا و جلوه های رنگارنگ آن است؛ مظاهری که سبب سست شدن مبارزان در جنگ می شود. مقام معظم رهبری می فرماید: «برادران عزیز و خواهران عزیز! بارتان سنگین و کارتان دشوار است. اگر خوب عمل کنید، اجرتان دو برابر است؛ اما اگر خدای نکرده بد عمل کنید، مؤاخذه تان هم دو برابر است. برای اینکه بتوانید این راه را سالم طی کنید و ۱۴۵۰ روزی را که در پیش دارید، بخوبی سپری کنید، باید خود را به خدا وصل کنید. قرآن خواندن هر روز را فراموش نکنید. هر روز حتماً قرآن بخوانید؛ هر مقداری می توانید. آن هایی که ترجمه قرآن را می فهمند، با تدبر به ترجمه نگاه کنند. آن هایی که ترجمه قرآن را نمی فهمند، یک قرآن مترجم خوب که الحمد لله زیاد هم داریم کنار دستشان بگذارند و به ترجمه آن نگاه کنند. ممکن است ده دقیقه صرف وقت کنید و یک صفحه یا دو صفحه بخوانید؛ اما هر روز بخوانید؛ این را یک سیره قطعی برای خودتان قرار دهید. علامت بگذارید، فردا از دنباله اش بخوانید. تا آنجایی که می توانید، به نماز و توجه و ذکر در نماز و به نوافل اهمیت دهید. خدای متعال به پیغمبر اکرم می فرماید: «قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا * نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا * أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَ رَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا * إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا»^۲؛ یعنی نصف شب را بیدار بمان، یا دو ثلث شب را بیدار بمان و عبادت کن که این برای پیغمبر است؛ من و شما خیلی دهنمان می چاید که از این حرفها برای خودمان بزنیم چرا؟ ما می خواهیم سخن سنگینی را به تو القاء کنیم؛ می خواهیم حرف بزرگی را به تو بزنیم؛ بنابراین باید خودت را آماده کنی.»^۳

مقام معظم رهبری می فرماید: «اگر شما می خواهید بر مخاطبانان تأثیر بگذارید... باید با اخلاق با آنها مواجه شوید. باید نشان دهید که اخلاقمان تغییر پیدا کرده است. ما باید اثبات کنیم که اسلام در

^۱ - انفال، آیه ۴۵.

^۲ - مزمل، آیات ۵-۲.

^۳ - زارعی، کار باید تشکیلاتی باشد، ص ۹۳.

شهیدان جهان منقول است که هر چه یاران بزرگوارش از دست می‌رفتند و هر چه به ظهر عاشورا نزدیک تر می‌شد رنگ مبارکش افروخته تر و ابتهاجش زیاده‌تر می‌شد. هر شهیدی که می‌داد یک قدم به پیروزی نزدیک تر می‌شد. مقصد، عقیده است و جهاد در راه آن و پیروزی انقلاب، نه زندگی دنیا و رنگ و بوی ننگین آن. این شهادت‌هاست که به ملت ما وعده پیروزی نهایی می‌دهد.^۱

مقام معظم رهبری می‌فرماید: «دو مورد در سوره‌ی آل‌عمران هست و عجیب است که این دو مورد هر دو در یک سوره و تقریباً مربوط به یک قضیه است؛ البته دو قضیه است، منتها دو قضیه‌ی متصل به هم است. دو جور سنت‌ها را بیان می‌کند: سنت پیروزی، سنت شکست. یکی در آیه‌ی ۱۷۳ سوره‌ی آل‌عمران است: الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ* فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّ لَهُمْ سُوءٌ. داستان‌ش را لابد شنیده‌اید؛ جنگ أحد تمام شد، کسی مثل حمزه‌ی سیدالشهدا در این جنگ به شهادت رسید، پیغمبر مجروح شد، امیرالمؤمنین مجروح شد، تعداد زیادی شهید شدند، خسته و فرسوده و زخمی‌شده برگشتند مدینه؛ حالا قریش، همین دشمنی که نتوانسته بود کاری [انجام بدهد] ضربه زده بود، اما نتوانسته بود پیروز بشود بر مسلمین، اینها بیرون مدینه در فاصله‌ای در چند کیلومتری مدینه جمع شدند، گفتند امشب حمله کنیم؛ اینها خسته‌اند، کاری از اینها بر نمی‌آید، مسئله را تمام کنیم. عوام‌شان آمدند داخل مدینه شروع کردند هراس‌افکنی. آمدند گفتند خبر دارید؟ اطلاع دارید؟ اینها جمع شده‌اند، لشکر فراهم آورده‌اند می‌خواهند پدر شما را در بیاورند! امشب میریزند چنین و چنان می‌کنند! هراس‌افکنی. اینهایی که مخاطب این هراس‌افکنی بودند، قالوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ؛ [گفتند:] نخیر، ما نمی‌ترسیم، خدا با ما است. پیغمبر فرمود آن کسانی که امروز در أحد زخمی شدند، جمع بشوند؛ آنها جمع شدند، گفت بروید مقابل اینها؛ رفتند آنها را شکست دادند و برگشتند: فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ؛ یک مقدار زیادی غنیمت آوردند و هیچ مشکلی هم برایشان پیش نیامد، دشمن را ناکام کردند و برگشتند؛ این سنت الهی است. پس بنابراین، اگر چنانچه در مقابل هراس‌افکنی دشمن، شما به معنای واقعی کلمه معتقد شدید که «حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» و به وظایف‌تان عمل کردید، نتیجه‌اش این است. این [بخش از] سوره‌ی آل‌عمران این سنت را برای ما بیان می‌کند. این مال قضیه‌ی بعد از أحد بود، مثلاً شاید چند ساعت بعد از اتمام أحد. آن [بخش دیگر] قضیه، مال داخل خود أحد است؛ در جنگ أحد مسلمانها اول پیروز شدند دیگر؛ یعنی اول حمله کردند و دشمن را منهزم کردند و بعد که آن تنگه را

^۱ - موسوی خمینی، صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۲۱۹.

به خاطر دنیاطلبی از دست دادند، قضیه بعکس شد؛ باز در سوره‌ی آل عمران، قرآن این را بیان می‌کند؛ می‌فرماید: **وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ**؛ خدا وعده‌ی خودش را با شما عمل کرد. ما وعده کرده بودیم که اگر در راه خدا جهاد کنید، شما را پیروز می‌کنیم؛ ما وعده‌مان را عمل کردیم. **إِذْ تَحْسَوْنَهُمْ بَازْنَهُ**؛ شماها توانستید اینها را زیر فشار قرار بدهید و از پا دریاورید باذن الله؛ اولش توانستید. خب پس اینجا خدا کار خودش را کرد؛ خدا وعده‌ای را که به شما داده بود عمل کرد، منتها بعد شما چه کار کردید؟ به جای اینکه این وعده‌ی الهی را شکرگزاری کنید، این لطف الهی را شکرگزاری کنید، **حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ**؛ پایتان سست شد؛ چشمتان به غنیمت افتاد، دیدید بعضی‌ها دارند جمع می‌کنند غنائم را، پای شما هم سست شد؛ **فَشِلْتُمْ**، فشل شدید؛ **وَتَنَازَعْتُمْ**؛ بنا کردید با همدیگر درگیر شدن، و اختلاف پیدا کردید. ببینید، [باید] یک نگاه‌های علمی جامعه‌شناسی روی این تعبیرات قرآنی انجام بگیرد؛ اینکه چطور می‌شود یک کشوری، یکی دولتی، یک حکومتی پیشرفت کند، چطور می‌شود متوقف بشود و چطور می‌شود سقوط کند، اینها را در این آیات قرآنی پیدا کنید. **حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ**؛ عصیان کردید، نافرمانی کردید؛ پیغمبر به شما گفته بود که این کار را نکنید، نکردید. آن وقت، وقتی این جوری شد، **مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ**؛ بعد از آنکه خدا آنچه را می‌خواستید که همان نصرت الهی است به شما داده بود، نشان داده بود، به نصرت کامل داشتید می‌رسیدید، اما این جوری عمل کردید، آن وقت **«مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ»**، اینجا باز خدای متعال به سنتش عمل کرد، **صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ**، دست شما را از سر آنها کوتاه کرد، یعنی مغلوب شدید؛ این سنت الهی است دیگر. آنجا سنت الهی این بود که در مقابل دشمن‌هراسی بایستید و پیش بروید؛ اینجا سنت الهی این است که در مقابل میل به دنیا و دنیاطلبی و عافیت‌طلبی و کار نکردن و زحمت نکشیدن و دنبال طعمه گشتن و مانند اینها، خودتان را و دیگران را بدبخت کنید. دو آیه‌ی نزدیک هم در سوره‌ی آل عمران، این دو سنت را بیان می‌کند.^۲

بنابراین یکی از عوامل پیروزی طبق بیانات مقام معظم رهبری و قرآن تقویت روحیه ایثار و شهادت طلبی است .

^۱ - آل عمران، آیه ۱۵۲.

^۲ - خامنه ای، بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه، ۱۴۰۱/۰۴/۰۷

نتیجه گیری

این مقاله با هدف بررسی مستندات قرآنی عوامل پیروزی با تاکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری انجام شده است. قرآن کریم به عوامل متعددی علاوه بر تصریح بر اهمیت حضور مردم در شکست یا پیروزی جوامع، عوامل دیگری را برای تعالی یا انحطاط جوامع ذکر کرده است. بارزترین عوامل پیروزی در قرآن عبارت است از صبر و استقامت در راه حق و وحدت و هم‌گرایی که در صدر اسلام موجب پیروزی‌های شگرف مسلمانان گردید. نتایج تحقیق نشان داد عوامل پیروزی بر اساس مستندات قرآنی و بیانات رهبری؛ عوامل مادی، کسب آمادگی روحی، معنوی و اخلاقی، ایمان و بصیرت، توکل، صبر و استقامت، تقویت روحیه و فرهنگ ایثار و شهادت و ... هستند. تمامی موارد اشاره بر این دارد که عواملی نظیر حفظ عنایت خداوند و ارتباط با او، ماندن در سایه اسلام و قرآن، صبر و پایداری و دوری از غرور را باعث پیروزی است و اگر قیام برای خدا باشد به شکست ظاهری هم ختم شود، پیروزی است و پیروزی حقیقی و ارزشمند در پرتو معنویت و کار خالصانه برای خداوند است و باید به این باور برسیم هر تلاشی که در جهت یاری خدا باشد، دارای ارزش است و پیروزی بدون بعد معنوی شکست است.

منابع و مأخذ:

۱. قرآن
۲. ابن منظور، **لسان العرب**، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۳ ه.ق.
۳. اشیری، سعید، گفتمان فرهنگ ساز در اندیشه ی آیت الله خامنه ای، کرمان، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۱۳۹۷ ه.ش.
۴. خامنه ای، سیدعلی، جهاد اقتصادی، چیستی، اهداف و الزامات جهاد اقتصادی در بیانات حضرت ایت الله العظمی سیدعلی خامنه ای، تهران، نشر انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵ ه.ش.
۵. خامنه ای، سیدعلی، دیار بصیرت، جهاد و اجتهاد، گفتارهای حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) رهبر معظم انقلاب در دیدارهای سالانه با مردم قم به مناسبت سالگرد قیام نوزده دی، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴ ه.ش.
۶. ، کار باید تشکیلاتی باشد، تشکل و کار تشکیلاتی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، به کوشش محمود زارعی، قم: نشر شهید کاظمی، ۱۳۹۳ ه.ش.
۷. ، دیار بصیرت، جهاد و اجتهاد: گفتارهای حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدارهای سالانه با مردم قم به مناسبت سالگرد قیام نوزده دی، تهران، موسسه فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴ ه.ش.
۸. دهخدا، **لغت نامه**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷ ه.ش.
۹. زینلی، روح الله ؛ مؤلفه های پیروزی و تداوم نهضت های اصلاحی در قرآن و نهج البلاغه، مشکوه زمستان، شماره ۱۲۵ رتبه علمی-ترویجی (وزارت علوم)، ۱۳۹۳ ه.ش.
۱۰. صبوحی طسوجی، یاری صادقانه ولی خدا، عامل پیروزی مومنان: تدبر در سوره مبارکه صف، تهران: نشر تدبر در کلام وحی و سیره ائمه اطهار (ع)، ۱۳۹۹ ه.ش.
۱۱. علیجانزاده، محمدحسین، سیدعلی، تا ثریا راهی نیست، جستاری در کلمات حکیم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای در باب اصل راهبردی خودباوری، قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، ۱۳۹۳ ه.ش.

۱۲. فراهیدی، احمد، العین، انتشارات اسوه قم، ۱۴۱۴ ه.ق.
۱۳. موسوی خمینی، روح‌الله، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۹ ه.ش.
۱۴. میراحمدی، منصور؛ سلیمانی، نعمت‌الله، پیروزی در جنگ: آموزه‌های قرآن و سنت، نشر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ۱۳۹۰ ه.ش.
۱۵. نعمتی، سحر؛ سپهری، زهرا؛ ماهتابانی، زهرا؛ شرایط جنگ احزاب در ایران اسلامی امروز و عوامل پیروزی با تکیه بر بیانات رهبری، مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی زمستان ۱۳۹۹، شماره ۳۲.
۱۶. واحد آموزش ستاد مرکزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، جنگ و جهاد در قرآن، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۴۰۱ ه.ش.